

rine area of the rivers Rhine, Meuse and Scheldt. Neth. J. Sea Res. 5 (2): 197-226

VERWEY, J., 1978. Krabben van de zuidelijke Noordzee. Interne verslagen Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee, 1978 (10): 1-132, figs. 1-28.

NASCHRIFT

Tijdens een nieuwe speurtocht naar het zuiderzeekrabbetje op 15 augustus 1980 bij de sluizen van IJmuiden kwam ik per toeval in contact met dhr. Cazemier van het Rijksinstituut voor Visserijonderzoek, die mij vertelde dat een beroepsvisser bij Nauerna, aan de noordzijde van het Noordzeekanaal bij Amsterdam, regelmatig 'zwarte krabbetjes' in zijn fuiken ving. Op mijn verzoek heeft dhr. Cazemier enkele tientallen levende exemplaren verzameld, die ik op 21 augustus 1980 mocht ontvangen. Inderdaad bleken het zuiderzeekrabbetjes te wezen! De beroepsvisser, dhr. P.

Verdonk uit Nauerna, had de krabbetjes gevangen tussen zijkanaal D en de Westhaven van het Amsterdamse industriegebied, in de zoutere onderlaag van het water. Hij vertelde erbij dat de krabbetjes in het Noordzeekanaal zelf de laatste twee jaren steeds algemener werden, maar dat ze uit de omgevende wateren verdwenen waren. Het krabbetje heeft zich dus gedurende de jaren 1952-1980 in het Noordzeekanaal weten te handhaven zonder opgemerkt te worden! Het is naar mijn mening een verheugend feit dat een zo bijzonder dier zich in dit water heeft weten te handhaven.

Van de krabbetjes heb ik 1 exemplaar geconserveerd voor de collectie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, de overige leven thans bij mij in een zoetwateraquarium.

J. P. H. M. Adema

Het Stinkend nieskruid (*Helleborus foetidus*) in de toekomst wild in de duinen van Voorne?

door C. Sipkes

In ons land wordt geen *Helleborus*-soort met zekerheid als echt wild beschouwd. De Wrangwortel (*Helleborus viridis*) is een plant uit Midden-Europa maar komt bij ons voor, duidelijk als overblijfsel van cultuur, bij oude boerderijen. De wortels werden vroeger gebruikt bij verwondingen van vee. Dus een door de mens aangebrachte stinseplant. De Witte kerstroos (*Helleborus niger niger*), genoemd naar de zwarte wortels, is een plant, die hoog in de Alpen groeit. Bij ons is deze erg gevoelig voor ziekten, zoals Valse meeldauw (*Peronospora pulveracea*), virus-aantastingen en vooral de Zwarte bladvlekkenziekte (*Coniothrium hellebori*). Ze worden veel in Aalsmeer gekweekt uit zaad en men kent daar bestrijdingsmiddelen. Tegen Kerstmis zien we ze, licht geforceerd, in de bloemenzaken. Overgebracht in een tuin komt er door de ziektegevoeligheid meestal niets van terecht.

De 'Dritte im Bunde' is het Stinkend nieskruid (*Helleborus foetidus*) (zie foto), die veel voorkomt op kalkhoudende heuvels in België en verder naar het zuiden tot in de Spaanse bergen. Heukels-Van Oostroom rekent deze soort niet tot onze flora en de enige vondst in Zuid-Limburg wordt als een verwilderd exemplaar beschouwd. In Duitsland komt deze alleen in het midden en het westen voor, in Beieren bevriezen de planten

(Hegi: Flora van Mitteleuropa, Band III, deel I, blz. 464). In december begint de bloei, de grote planten zijn fris-groen, de bloemen zijn ook groen maar hebben een rood randje aan wat bloembladeren lijken, maar dat zijn eigenlijk wat vergroeide kelkbladeren.

Het is een uitgesproken kalkplant, die zich ter plaatse gemakkelijk uitzaait. Wie ze zelf zaait moet dit in het najaar doen omdat vorst de kieming stimuleert. Door Hegi worden alle *Helleborus*-soorten tot de giftigste planten gerekend, wat reeds bij Hippocrates, de vader der geneeskunde (1460-377 v.Chr.) vermeld werd. Het is een in alcohol gemakkelijk op te lossen glycoside dat Helleborine en Helleboreïne genoemd wordt (Hegi). In de oudheid werd het als een middel tegen krankzinnigheid beschouwd wat de Romeinen tot de uitdrukking bracht van '*Helleborus opes habet*' (Er is werk voor *Helleborus*), als men aan iemands geestelijke gezondheid twijfelde. Het gif is zo sterk dat het bij mens en dier de dood kan veroorzaken, geen wonder dus dat konijnen de planten laten staan.

De zaden zijn voorzien van een lekkernij voor mieren, een 'elaiosoom'. Hegi beschrijft hoe kiemplanten juist gevonden worden op de 'Ameisenstrassen'. Hij beschrijft hoe de zaden ook een zekere gelijkenis vertonen met keverlarven zoals dit ook met Hengel (*Melampyrum*) het geval is.

Stinkend nieskruid (foto R. G. Meijer).

Dit zou de mieren ook stimuleren met de zaden te gaan sjouwen. Dus 'mimicry' bij zaden.

Aanleiding tot dit artikel is de vondst van niet minder dan 8 exemplaren, waaronder zeer flinke, in de duinen van het Zuidhollands Landschap, op ± 100 m afstand van mijn tuin in Rockanje. En in mijn tuin heb ik zaaddragende planten van deze soort. Deze is weliswaar goed tegen konijnen afgerasterd maar dat is voor mieren geen bezwaar. Ook de afstand niet zoals dr. Van der Aart, hoofd van het Biologisch Station Weeversduin mij verzekerde.

In de buurt van het Breede Water zijn allerhande 'vreemde' soorten gevonden, die niet behoren tot de fazantenvoer-categorie als *Muscari comosum*, nu *Leopoldia*, de Kuifhyacint. Het zijn Tuinakeleien, *Digitalis* en de Turkse lelie (*Lilium maritagon*). Voor mijn gevoel zijn ze een dissonant in dit waardevolle duinterrein. Dat men juist achter mijn huis opzettelijk dit Stinkend nieskruid uitgezaaid zou hebben is niet aannemelijk. Bij het Kwakjeswater is goudveil gevonden, daar mogelijk met slik aan eendepoten uit een tuin in Rockanje overgebracht. Uit dezelfde tuin kunnen konijnen of katten heksenkruid (*Circaea*) in de duinen overgebracht hebben. Blijft dus over het transport door mieren. Spontaan is dit geïsoleerde voorkomen zeker niet.

Aanvankelijk was ik geneigd deze groeiplaats 'subspontaan' te noemen naar de term van mej. dr. Andreas en de heer Laarman van de Hortus de Wolff in Groningen. Daar wordt een terrein zoveel mogelijk geschikt gehouden voor *Parnas-*

sia, *Pinguicula* en orchideeën, die zich daar goed thuis voelen. Daar verscheen plotseling, zonder dat deze er opzettelijk gezaaid was *Spiranthes romanzoffiana*, een orchidee uit Ierland en Schotland, 1000 km ver weg. Nu moet in een botanische tuin altijd aan uitzaaiing ter plaatse gedacht worden. Het zaad dat ontvangen wordt van andere horti kan vermengd zijn met andere soorten dan die van de naam op het zakje. Mej. Andreas was zo vriendelijk mij mee te delen dat dit geval anders was dan de subspontaniteit van de soorten in haar hortus en beval aan dit geval eenvoudig als 'verwildering' te betitelen.

Ik vermoed dat de groeiplaats op Voorne een blijvende zal zijn, met kansen op uitbreiding. Vooral op zeer droge plekken. De mooiste planten in de zon maar ook enkele in de schaduw. Ze staan in een overgangsstadium van het duindoorn-struweel (*Hippophaeto Ligustretum asparagetosum*) naar een duinbos van eik, meidoorn en liguster. Strikt plantengeografisch gezien is hier sprake van 'areaalvervalsing' zij het dan door de mieren vanuit mijn tuin. De uitbundige konijnenstand kan bij deze giftige plant alleen maar gunstig zijn. Maar de groeiplaats is natuurlijk minder kunstmatig dan die van aangebrachte sinseplanten als *Doronicum wildenowii*, *Petasites japonicus* en Wilde hyacinten waarvan vaststaat dat ze hier niet zonder menselijke hulp gekomen zouden zijn.

Adres van de schrijver:

